

tás során előkerült 4 gödör és 8 árokrezlet. A gödrök közül 2 Árpád-kori, 2 ismeretlen korú volt, míg az árkok közül 5 volt ismeretlen korú, 3 Árpád-kori.

Munkatárs: Szabó Dénes régésztechnikus.

SZEVERÉNYI VAJK – CZUKOR PÉTER

219. Szegvár, Vida-tanya (KÖH 73773)

(Csongrád megye) Ő

A Móra Ferenc Múzeum 2013. október 24–25-én a Szegvár 104. lelőhely K-i szélén, a Szegvár, Kórógy utca 94. sz. családi ház építéséhez kapcsolódó földmunka során régészeti próbafeltárást végeztek.

Egy 0,3–0,5 m szélességű, 0,8–1 m mélységű és összesen 71 m² felületű alapozási árkot ástak ki. A bontási (humuszolási) munka során az alapozási árok alján egymás mellett 2 közepes méretű gödör került elő, az árok egyéb kiásott részein régészeti érintettséget nem tapasztaltunk. Az egyik gödör (1. objektum) csak paticsnyomokat és égési réteget, a másik gödör (2. objektum) közelebről meg nem határozható korszakból származó, őskori kerámiatöredékeket tartalmazott (melyek valószínűleg egy nagy méretű hombár oldalfalai voltak). Mivel csak az alapozási árok által érintett részeket vizsgáltuk, a gödrök kiterjedése nem volt meghatározható.

Munkatársak: Czukor Péter régész, Németh Dániel régésztechnikus.

BEDE ÁDÁM

220. Szekszárd, Alsóvárosi temető (KÖH 51562)

(Tolna megye) U, R, B, V, LT, Ró, A

A Wosinsky Mór Megyei Múzeum Szekszárd Megyei Jogú Város Önkormányzatával, mint a Szekszárd 0320/132 hrsz.-ú terület Alsóvárosi temető bővítése projekt beruházójával 2013. január 31-én kelt szerződés alapján 2013. április 2-án megkezdte a KÖH 440/168/004/2008. sz. határozata alapján a megelőző régészeti feltárást.

A beruházó által biztosított kézi munkaerővel és gépekkel, az általa kifizetett telekhatáron belül végeztük el az előírt megelőző régészeti feltárást.

A lelőhelyen első lépésben 2013. május 10-ig összesen 6430 m² felületen 5150 m³ humusz eltávolításával az I–II., V–VI. parcellák vonaláig végeztük el a megelőző régészeti feltárást 289 objektum kibontásával és dokumentálásával. Második lépésben a teljes felületre kiterjedően 2013. július 5-ig folytattuk a régészeti munkákat. Mindösszesen 13 434 m² felületen 10 532 m³ humusz eltávolításával végeztük el a szakhatóság által előírt megelőző régészeti feltárást 646 objektum kibontásával és dokumentálásával.

A Szekszárd, Alsóváros 0320/132 hrsz. önkormányzati tulajdonú területen fekvő nyilvántartott régészeti lelőhelyen az engedélyezett tervhez előírt és szükséges örökségvédelmi munkákat teljes egészében elvégeztük. A régészeti feltárást teljes felületen csak az engedélyezett és részünkre átadott terv szerinti földmunkákhoz igazodva végeztük el, a továbbiakban ezeken a területeken örökségvédelmi szempontból a kivitelezés a felszabadító nyilatkozat kiadása után itt korlátozás nélkül végezhető. Azonban ha a tervet módosítják, vagy újabb, talajbolygatással járó engedélyköteles munkákat végeznének a lelőhely területén, az örökségvédelmi szempontból továbbra is engedélyköteles.

A megfigyelt régészeti objektumok az újkőkori végi lengyeli kultúra telepéhez és temetőjéhez, rézkori, kora-, középső- és késő bronzkori településhez, kora vaskor–vaskor átmenete, La Tène, valamint a kora császárkorra keltezhető településekhez tartoznak. Szórványosan avar kori kerámiatöredékek is előkerültek. A feltárást különösen megnehezítette a magas talajvíz, a sokszor folt nélkül jelentkező sírok és a talajvíz szintje alatt megtalált középső bronzkori szórt hamvasztásos mészbetétes temetőrés.

A kutatás szempontjából különösen fontosak a lelőhelyen több korszak leletei között is megfigyelhető erős keleti hatások. A kutatás jelenlegi állása szerint a rézkor–kora bronzkor időszakában az Alföldre vándorló sztyeppei népcsoportok csak a Tisza vonaláig foglalták el a Kárpát-medence területét.⁶⁴ Azonban a IV–V. periódusban érkező, katakomba hatásokat mutató népcsoport – amelynek gyökerei a Prut–Don közötti, erős Majkop hatásokat mutató Zsivotyilovka-Volcsanszkoje-kultúra felé mutatnak – feltehetően már a Duna és oldalágai mentén futó, az egész Kárpát-medencét behálózó felvezető utat követte. Ez a Duna melletti, a Don vidékről induló út a későbbiekben, egészen a középkorig, a nyugatra induló népek egyik legfontosabb útvonala lesz. Ennek egyik késői következménye lehet az is, hogy az Alsóvárosi temető területén feltárt ATQ212. objektum kora vaskori anyagában olyan, az indo-iráni hitvilággal összefüggő szertartás nyomait figyeltük meg, amelyek pl. a Nart-eposz alapján értelmezhetők. Az égett rétegek között szarvasagancsot, szövöszéknehezéket, orsógombot, edénytöredékeket tartalmazó gödörhöz hasonló tartalmú beásásokat a szűkebb és tágabb környezetben már korábban is sikerült megfigyelniünk (Szekszárd, OBI; Paks, Alsócsámpa stb.), azonban a szerencsés lelőköri körülményeknek köszönhetően ez az első eset, hogy a jelenségeket megfelelő módon értelmezni is tudjuk. Az edények között talált, peremük alatt körbefutó bekarcolt vonalköteggel díszített táltöredékek párhuzamai Regölyből, de főként keletről (Hirbemerdon tepe⁶⁵) ismertek. Ezek az adatok és megfigyelések összességében egy iráni gyökerű pannóniai ősvallás létrejöttét utalnak legkésőbb már a korai vaskortól.

A lengyeli kultúra késői időszakába tartozó sírok erős keleti hatásra utaló párhuzamai alapján felmerül annak a lehetősége, hogy a sztyeppei népek az eddig feltételezettnél jóval korábban, már az I. periódus idején használták a Duna menti útvonalat is. A legkorábbi, késő rézkor előtti horizontot olyan sztyeppei népek képviselik, akik még nem építettek halmokat, csak a sztyeppei rítus más jellegzetes elemeit, a csontváz vörös okkerrel való festését, valamint a jellegzetes hanyatt fekvő, térdben behajlított, felhúzott lábú pozíciót alkalmazták. A legkorábbi, a 4500–4000 cal BC közé keltezett I. periódusba, a sztyeppei okkersíros temetkezésnek nevezett csoport lelőhelyei között az egyetlen, ezeket a jelenségeket tartalmazza a Csongrád, Kettős-halomnál feltárt sír. Ez a még halom nélküli, csak a természetes dombba beleásott sír a lengyeli III, Cucuteni A–Tripolje B1, Várna, tiszapolgári kultúrákkal egyidős.⁶⁶

64 Dani János – Horváth Tünde: Őskori kurgánok a magyar Alföldön. A Gödörösíros (Jamnaja) entitás magyarországi kutatása az elmúlt 30 év során. Áttekintés és revízió. Budapest 2012, 109–111. A továbbiakban: Dani – Horváth 2012

65 Garducci, G.: Facing an Empire: Hirbemerdon Tepe and the Upper Tigris Region During the Early Iron Age and Neo-Assyrian Period. *Georgian dissertations/Near East studies* 56, Piscataway, 2011, Fig.32.9–10.

66 Dani – Horváth 2012, 109–110.

Az utóbbi években azonban a Dunántúlon is sorra kerülnek elő az erős keleti hatásokat mutató lengyeli sírok. Az Alsóvárosi temetőben kibontott sír négyszögletes gödrének sarkaiban oszlophelyszerű lemélyedések voltak. Azonban a beléjük helyezett edények alapján egyértelmű volt, hogy az elterjedt vélekedéssel szemben⁶⁷ ezekben a lyukakban soha nem álltak oszlopok. A párhuzamok keresése során figyeltünk fel arra, hogy az alsónyéki temetőben sok egyéb új vonással együtt a Lengyel III. temetőrészen megjelentek a sztyeppei népek jellegzetes háton fekvő, oldalra kifordított lábú sírjai (1769., 1800., 2351/10b). A 4890. melléklet nélküli sírban szinte „békapózban” volt a csontváz, ugyanakkor a 328. sírban okkerrögöt figyeltek meg,⁶⁸ a 3060. sírban pedig a halott körül találtak okkernyomokat.⁶⁹ A számos új, a lengyeli kultúrában korábban ismeretlen jelenség, valamint szokás hirtelen és koncentrált felbukkanása a Dél-Dunántúlon – mint a kétnemű edények, a koponyára helyezett kovapenge, a sarkokban lemélyített sírgödrök stb., illetve a sztyeppei népekre jellemző okker, a háton fekvő, oldalra fordított lábú halottak megjelenése – véleményünk szerint az Alsóvárosi temető leleteivel együtt arra mutatnak, hogy a sztyeppei okkersíros temetkezések népe az I. periódusban sem állt meg Csongrád, Kettős-halomnál, hanem már ez, a legkorábbi hullám is átlépte a Duna vonalát.

A dokumentáció készítésével párhuzamosan szerveztük a leletek restaurálását és leltározását, a restaurálás befejeződött, a leltározás jelenleg mintegy 80%-os készülségi szintet ért el, várhatóan 2014. június 30-ig teljes egészében befejeződik. A leletanyag tudományos feldolgozásának előkészítése során spektrográfiai, antropológiai és radiokarbon vizsgálatok történtek.

SZABÓ GÉZA

221. Szeleste, Vasút mellett, Almás-alja II. (KÖH 67187)

(Vas megye) R, Ge

Az M86 gyorsforgalmi út Szeleste–Csorna közötti szakaszának Vas megyét érintő nyomvonalán, a Pósfá és Szeleste települések határán átnyúló régészeti lelőhely feltárása 2013. május 8. és július 10. között folyt. A nagy kiterjedésű, három korábbi lelőhely összevonásával keletkezett régészeti lelőhely egy, a 159 méteres szintvonal által határolt platón és annak K-i, lankás lejtőjén helyezkedik el, nagyjából a Kőrös-patak mai vonalát követve. Ny-ról a Béresdombi-árok körzete, K-ről a Kőrös-patak hajdani meandere határolja. A Mladoniczki Réka által 2012 novemberében végzett próbafeltárás⁷⁰ a nyomvonal által érintett területen négy elkülöníthető intenzívebb jelenségesoportot alapított meg, melyek egy része Szeleste, más része Pósfá község közigazgatási határain belül található.⁷¹

Szeleste határában a próbafeltárás során rézkori telepobjektumok és két bizonytalan korú, bolygatott temetkezés vált ismertté. A megelőző feltárás alkalmával 248 objektumot bontottunk ki, melyek közül 138 rézkori településhez, 110 egy kora népvándorlás kori germán temetőhöz tartozik. A rézkori település legjellegzetesebb objektumai a nagy méretű, helyenként egymásra ázott, legalább 8–9×6–7 m-es, alapárkos házak, melyek egy részénél az alapárok a hosszanti oldal meghosszabbításaként kissé túlnyúlik a rövidebbik oldal síkján. A korszakot emellett kerek és négyzetes formájú tárolóvermek és néhány nagyobb méretű gödör, valamint kopolyakút képviseli. A leletanyag fogófüles, lécdiszés és sávosan bekarcolt felületű, jellegzetes, apró kavicsokkal soványított, sokszor nagy méretű edények töredékeiből és változatos kivitelű, impozáns kovapengékből, magkövekből, valamint pattintékokból áll. Említést érdemel egy egészben kibontott négy fogófüles tál, illetve szórványként előkerült egy csiszolt kőbalta töredéke is.

Az őskori településre ráásott temető sírjainak bontása során másodlagos helyzetben szinte minden esetben találtunk őskori kerámiát és kovát is, valamint néhány sírban *terra sigillata*, római korsó töredéke, illetve egy halott mellett római érme is volt.

A 112 síros germán temető sokszor kifejezetten nagy méretű, Ny–K-i tájolású, sűrű sorokba és csoportokba rendeződő sírgödröi legtöbbször lekerekített sarkú, néhány esetben sarkos téglalap alakúak voltak. A sírgödrök egy részében a gödör közepén vagy egyik szélén a koporsónak padmalyszerű mélyedést vájtak. A sírok mélysége a vékony, helyenként mindössze 30–40 cm vastagságú humuszréteg eltávolítása után nyert nyert felszíntől számítva 20 cm-től 150 cm-ig terjedt. A temető sírjainak négyötöde rablás miatt változó mértékben bolygatott volt, ennek ellenére a sírgödrök metszetre bontása során számos esetben meg tudtuk figyelni a rönk- és deszkakoporsók nyomát. Legalább öt esetben a sírok tetejét valószínűleg a közelben lévő római épületből, épületekből származó építőtéglákkal és *tegulákkal* fedték le, illetve egy négy sarokoszlopos „halotti ház” esetében a sírípítmény fedésére *tegulák* és építőtéglák mellett eredetileg padlófűtéshez készült *tubulusok*at is felhasználtak. A szisztematikus, főképp a koporsóra és annak belterületére irányuló sírrablások ellenére a temetőből származó leletanyag nívója és mennyisége is kiemelkedő.

A női temetkezések legjellegzetesebb leletei a hajba tűzött hosszú bronztűk, a nyakban szorosan vagy lazán viselt, változatos formájú és kivitelű impozáns üvegyöngyök, a felsőtesten elhelyezkedő S- és korongfibulák, illetve a bolygatatlan sírokban tett megfigyelések szerint a derékon és a lábszárak között lógó, térdig vagy bokáig lenyúló szalagon hordott kengyelfibulák. A temetőből származó 20 fibula zömmel bronzból és ezüstből készült, több példányról már az előkerüléskor látszott, hogy vörös kőberakással látták el. Hat halott medencéjénél agyag orsógot is találtunk.

A férfiak sírjaiból 1 kardot, 3 baltát, 13 lándzsacsúcsot, 3 pajzsdudort, 3 vasszigonyt, legalább 5 nyíltegezt és számos kést, fenőkövet, illetve a viselethez tartozó bronz- és vascsatot, valamint számos más tárgyat bontottunk ki. A pajzsokat jellemzően a koporsó fej felőli végének hosszanti vagy rövidebbik oldalához támasztották, a lándzsákat pedig a halott mellé fektették, a sírgödör végébe szúrták vagy annak végéhez támasztották. Az egyetlen kard a koporsón belül, a halott bal oldala alatt helyezkedett el. A nyilakat két esetben fémverettel megerősített nyíltegezen helyezték a halott lábára, míg három alkalommal az összekorrodált nyílhegyeket tudtuk a sírban megfigyelni.

67 Zalai-Gaál, I.: Zur Herkunft des Schädelkults im Neolithikum des Karpatenbeckens. *Archaeolingua Series minor* 27, Budapest 2009, 79. A későbbiekben: Zalai-Gaál 2009

68 Gallina Zs. – Hornok P. – Paluch T. – Somogyi K.: Előzetes jelentés az M6 AP TO 10/B és a 11. számú lelőhelyrészen végzett megelőző feltárásáról. *Alsónyék-Bátaszék (Tolna megye) 2006-2009. Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XXXII (2010) 21, 26.*

69 Zalai-Gaál 2009, 79.

70 RKM 2012, 83–84.

71 Lásd Pósfá határa: Almás-alja I. (KÖH 67185) és Pósfá, Vasút mellett, Almás-alja II. (KÖH 42629), a jelen kötet 104. oldalán!